

बाडोलीचा लढा !

पोवाडा : १९ :

साहेबाचं राज्य लई छान । सुखाची खाण । म्हणती जे कोण ।
मासला एक सांगतों मी हो त्याला । सांगीन इंग्रजांची लीला । ऐकावं
र दादा ॥ ध्रु० ॥

चौक १ ला

शेतकरी कर्जवाला झाला । सूत काढण्याचा धंदा मेला । साठ लाख
भिकारी तो झाला । पोटभर अन्न न खायाला । शेताचा सारा जबर
केला । उधोगधंदा ठार झाला । खोप्यानं पैसा दूर नेला । जाति जाति-
मंदि तंटा केला । हिंदु-मुसलमान वैरी केला । वरवर देश सुखी
दिसला । आतां पर सारा किडून गेला ॥ ऐकावं र ॥ १ ॥

चौक २ रा

गुजराथ प्रान्तांत । सुरत जिल्ह्यांत । जंवा बारडोली तालुक्याला ।
साहेबानं जुलुम लई हो केला । तंवा शेतकरी कसा लढला । सांगतों मी
र दादा ॥ आधींच जबर होता शेतसारा । शेतकरी होता कष्टलेला ।
भाकरी दोन वेळ न पोटाला । दोन भाकण्याहि न वेळेला । कपडा
धड नव्हता हो अंगाला । एकोणीसशें अठ्ठावीस सालाला । शेताचा
सारा जास्त केला । वीस रुपयांचा तीस केला । तीसाचा गेल
चाळीसाला । ऐशीचा गेला शंभराला । विचार रयतेचा नाही घेतला ।

बाडोलीचा लढा !

१४१

रयतेचा वाली कोण बोला ? । राजानंच मोठा जुलूम केला । कुंपणानंच
खाळं हो शेताला । ज्यानं सुख द्यावं हो रयतेला । तोच रयतेचा वैरी
झाला । शेतकरी कर्जवाला झाला । तशामंदि सारा जबर केला । दूध
तुम्हीं पाजलं हो सापाला । वीप पर त्याचं करून आला । पुन्हां
चात्रायला हो रयतेला । हराम लई दादा० ॥२॥

चौक ३ रा

हज्जारों मैलावरनं आला । साहेब तुमच्या हो देशाला । शंभर
वर्ग झाली त्याला । तंवापासून तोफा डागून दरडावून लुटलं हो
गरिबाला । दरवेडेखोर मोठा झाला । डोक्यावर तुमच्या नाचण्याला ।
त्यानं मोठा बंदोबस्त केला । हुकूम मनाईचा हत्याराला । कलेक्टर
ठेवला हो जिल्ह्याला । दोन हजारांचा मल्ला त्याला । जागजागीं ठेवलं
पोलिसाला । फौज गरिबाला चिरडण्याला ठेवली रं दादा ॥ ३ ॥

चौक ४ था

रयतेनं तंवा अर्ज केला । “ मायबाप तुम्हीं आमचं झाला । शेताचा
सारा जबर केला । एकदां दिवसाला न खायाला । उपासमार झाली
कुटुंबाला । रुपये पांच पंचवीस वर्षाला । पांच माणसांच्या कुटुंबाला ।
करावं कसं तितक्यामंदि बोला । सावकार दारामंदि आला । पाऊस
पडेना हो वेळेला । दुष्काळानं जबडा उघडा केला । पटकी प्लेगानं
कहर केला । दुसरा कांहीं धंदा दिसेना मजला । देऊं कसा सांगा
जबर सारा । घेऊं नका चिमटा हो पोटाला । आपण आमचे राजे
मोठे झाला । सांगावं दुःख हो कोणाला ? । सांगावं दुःख हो
तुम्हांला । सारा लई डोई जड झाला । नेमावं पंच चौकशीला ।

अन् विचार करूं थां हो, एकदां त्याला ” । म्हणून रयतेनं अर्ज केला । एकदां नाहीं पन्नासदा केला । ऐकावं रे दादा ॥ ४ ॥

चौक ५ वा

गोप्या साहेबानं जबाब लित्रला । “रयतांनो, खोटा अर्ज केला । हज्जारों मैलावरनं आला । साहेब तुमच्या कल्याणाला । शंभर वर्षे झालीं त्याला । तंवापासून कष्ट सोसून सुखी केलं गोर-गरीबाला । अन् आतां गरीब कसलं झाला ? । पैसा तुम्हीं देतां मोटारीला । अजून जगलेले दिसतां मजला । तुमच्या हितासाठीं सारा चढला । धावा मुकाट्यानं आज त्यालां । नाहींतर डागीन तोफेला । मीच येईन सारावसुलीला मस्त तुम्हीं झाला ” ॥ ५ ॥

चौक ६ वा

दुःख लई झालं हो रयतेला । उलट्या काळजाचा राजा झाला । पाण्यानं डोळां भरुन गेला । वल्लभभाई तंवा बोलले त्याला । “धडधडीत अन्याय हा केला । देऊं नका पैही साहेबाला । साहेब लई मस्तीखोर झाला । अशा पेंचांतुन सुटण्याला । एकच उपाय दिसतो मजला । करावा सत्याग्रह या वेळा । असाल जर तयार हो बोला । येतो मी तुमच्या तालुक्याला । लोक तंवा बोलला त्यांना सारा । “तय्यार आम्हीं या कामाला । समंद लोक चिडलेत या वेळा । हुकुम काय सांगा ” ॥ ६ ॥

चौक ७ वा

सरदार गेले बाडोलीला । लोक त्यांनीं सगळा गोळा केला । बोलला मग समधा लोकाला । “मस्ती लई आली साहेबाला । गर्वानं साहेब

धुंद झाला । बुटानं ठेचतो गरीबाला । पैशावर तुमच्या लह झाला । भाकरीचा तुकडा ना तुम्हांला । गव्हाची पोळी रोज त्याला । बूट छानदार साहेबाला । कपडा धड तुमच्या न अंगाला । लोकरीचा कोट साहेबाला । चालणं अनवाणी शेतकऱ्याला । मोटारगाडी साहेबाला । मोडकी शॅपडी शेतकऱ्याला । मोठा बंगला साहेबाला । गुलाम म्हणतो तो तुम्हांला । पिळूनशान् काढलं शेतकऱ्याला । अन् आतां सारा जबर केला । देऊं नका पैही साहेबाला । घेऊं धा वसूल करुन त्याला । करा सत्याग्रह या वेळा । हाल लई होतील या वेळा । साहेब येईल मारण्याला । बसेल चाबकाचा फटकारा । फुटतील रक्ताच्या हो धारा । निघेल घरदार लिटावाला । धाक लई घालेल त्या वेळा । त्यानं किती जरी जुलूम केला । तरी न सोडावं शांततेला । तयार जर असाल या गोष्टीला । होईन मी म्होरक्या चळवळीला ” । समंदे लोक बोलले तंवा त्याला । “यावं गरीबांच्या मदतीला । आतां जुलुमाचा कहर झाला । ऐकूं आम्हीं तुमच्या सांगण्याला । मरूं, पर धरूं शांततेला । ऐकावं रं दादा ॥ ७ ॥

चौक ८ वा

फेब्रुवारी पांच तारखेला । सारा भरण्याचा दिवस आला । कोणी पर सारा नाहीं भरला । सत्याऐशीं हज्जार लोक खातेदार । समदा तंवा एकरूप झाला । धास्ती पडली हो साहेबाला । उपाय जवरीचा सुरू केला । पाटील तलाक्यांनीं संप केला । सनदी शिपायांनीं ठराव केला । कीं कामावर जायचं नाहीं या वेळा । नोटीस आली शेतकऱ्याला । “दोन दिवसांची मुदत तुजला । मुकाट्यानं धावा शेतसारा । नाहींतर जती येईल बोला ” । शेतकऱ्यानं धरलं नोटीशीला । अन् फाडून तिचा चेंदामेंदा केला । कंसावाणी दुष्ट राजा झाला । जतीचा हुकूम त्यानं केला । हराम लई दादा ॥ ८ ॥

चौक ९ वा

जती न्यावी दिवसाच्या वेळेला। राच्चं करूं नये हो जतीला।
कुलपं जरी असतील दाराला। तर हुकूम नाही कुलपं तोडण्याला।
शेतकरी जेव्हां काढील कुलपाळा। तंवाच करावं हो जतीला। कच्चा
माल करावा जत बोला। बैलाची जोडी शेतकऱ्याला। शेतकीचं
सामान ठेवावं त्याला। सैपाकाचीं भांडीं ठेवावीं त्याला। काढावं मग
उरल्या सामानाला। कायदा वसुलीचा असा झाला ॥ एकावं र दादा ॥९॥

चौक १० वा

सरदार बोलले शेतकऱ्याला। “दिवसभर लावा कुलपं दाराला
नाहीतर येईल जतीवाला। राच्चं मग खुशाल काढा त्याला”
शेतकऱ्यानं कुलपं लावलीं घरला ॥ हुशार लई दादा ॥ हुकूम तंवा
जतीचा हो आला। हुकूम आला पाटील तलाठ्याला। कीं “जर नाही
दिला शेतसारा। तर करा जत सामानाला। पाटील तलाठ्यांनीं लिखतं
साहेबाला। “नका सांगूं कामगिरी आम्हांला”। सनदी शिपायांनीं
संप केला। घरातलं हो माल काढायला। माणूस मिळेना हो गांवाला
माणूस कुणि मिळेना साहेबाला। पठाण मुंबईतलं म्हणून नेला। जतीचं
काम दिलं हो त्याला। पठाण किति सुदा माणूस झाला। आहे ठा
साऱ्या दुनियेला। गांवोगांव जतीला तो गेला। कुलपं पण होतं
दरवाजाला। हुकूम नाही कुलपं तोडण्याला। जपतीवाला साहेब ला
झाला। तंवा साहेबानं जुळूम केला। हुकूम दिला त्यानं पठाणाला
“जाऊनशान करावं जपतीला”। पठाण मग गांवोगांवीं गेला। जुळु
त्यांनीं लई हो तंवा केला। लाठीनं मारलं कितिकांला। अबुची चा
नाही त्याला। बायकापुढं नगन उभा झाला। गाडी बैल सारा ज

केला। नेलं म्हशींना कांडवाड्याला। अन् अन्न-पाण्यावीण डांबलं त्यांना।
बैल तडफडून कितिक मेला। हुकूम नसतांना। रात्र असतांना। तोडून
कुलपांना। कितिकांच्या घरांमंदि शिरला। पठाणांनीं हाहाकार केला।
दाद पण घेणार कोण बोला ?। चोराचोरांचा खेळ झाला। पठाण साहे-
बाला प्यारा झाला। लोकांचा वैरी जो जो झाला। तो तो आवडला
साहेबाला। एकावं रं दादा ॥ १० ॥

चौक ११ वा

सरदार गांवोगांवीं गेला। लोक त्यानं सप्दा गोळा केला। बोलला
मग सरदार लोकांला। “रयतांनो, एका माझ्या बोला। पोटभर अन्न
नाहीं तुम्हांला। तें मिळेस्तों देऊं नका शेतसारा सरकारला। रयतांनो,
तुम्ही राजा केला। राजा नोकर तुमचा झाला। तुम्ही त्याला देता
शेतसारा। देता तो तुमच्या कल्याणाला। पोलीस, फौजदार, मामलत-
दार आणि कलेक्टर हा सारा नोकर तुमचा झाला। अन् तोच
चिरडतो तुम्हांला। नोकर लई डोईजड झाला। करा त्याच्या बंद
पगाराला। त्याच्यावर बहिष्कार घाला। शिरूं देऊं नका असल्या
घातक्याला। येऊं देऊं नका घरीं त्याला। जहरी सापाचं पिल्ले झाला।
चावा तो घेतोय नरडीला ॥ ११ ॥

चौक १२ वा

“शेतकऱ्यांनो, एका माझ्या बोला। तुम्ही शेताचे धनी झाला।
शेतामंदि तुम्हीं घाम गाळला। तुम्हीच पिकविता हो धान्याला। देता
तुम्ही धान्य साहेबाला। देता तुम्ही धान्य सावकाराला। जेवढं धान्य
येईल वर्साला। तेवढं सारं देतां दुसऱ्याला। अन् तुम्ही कंगालच राहिला।
कपडा धड ना तुमच्या अंगाला। मूठभर धान्य ना पोटाला। कर्जाखालीं

मरुन तुम्ही गेला । नोकरांनीं तुमचा छळ केला । धरती गाडी बैलही
 वेठीला । ज्यानं त्यानं गांजलं हो तुम्हांला । असल्या जुलुमातं सुटायला ।
 सत्याग्रह तुम्हीं सुरुं केला । सरकारनं लइ हो जुलुम केला । पठाण
 त्यानं धाडला वसुलीला । त्यांनीं फार अत्याचार केला । पण तुम्हीं धरावं
 शांततेला । तुमच्या परीक्षेचा काळ आला । देव तुमचा पाठीराखा
 झाला । शेवटीं यश येईल तुम्हांला । लढा निकराचा सुरू झाला । साहेब
 आणील गोप्या लष्कराला । सुटेल तोफेचा लाल गोळा । आग लागेल
 घरादाराला । बसेल चाबकाचा फटकारा । मांस मग लोंबेल अंगाला ।
 निघेल घरदार लिळांवाला । अत्याचार होतील त्यावेळा । साहेब जंवा
 डोगेल तोफेला । तंवा छातीवर गोळा तुम्ही झेला । छाती मग दाखवा
 साहेबाला । अन् मग तुम्ही सांगा त्याला । “साहेबा ! आतां तूं सोड
 बंदुकीला । छातीवर झेलिन गोळीला । अन् हांसत कवटाळीन
 मरणाळा । तोफेचा धाक नको मजला । जुलुमाचा कळस तुंच केलास ।
 लुटून नेलंस आमच्या घरादाराला । शेतकरी आतां जागा झाला । पैही
 देणार नाहीं तुला ” । ऐकावं रं दादा ॥ १२ ॥

चौक १३ वा

चटती पर कमान जुलुमाला । गोरी फौज नेली बारडोलीला
 गोंळ्या मग तोफाबंदुकीला । आणीबाणीचा काळ आला । कैद केले
 राविशंकराला । कैद केलं कैक पुढाप्यांला । पण शेतकरी थोडाही
 न डरला । छळ रयतेचा जबर केला । पण कोण पैही देईना त्याला ।
 जरि साप्या योजलं उपायाला । तरी कांहीं उपयोग ना झाला । असं
 जंवा पडलं हो नजरेला । तंवा साहेबाचा पारा खालीं आला । अन्
 झाला तय्यार समेटाला । पंच मग नेमले चौकशीला । पुढं पंचानं
 निकाल दिला । त्यांत रयतेचा विजय झाला ॥ १३ ॥

रचना-एप्रिल १९२९.

